

SH.I.BOTIROVA, M.S.ACHILOVA

**MAKTABGACHA TA'LIMDA
TASVIRIY FAOLIYAT**

Книга должна быть
возвращена не позже
указанного здесь срока

Количество предъявленных
выдач _____

--	--

О'ЗBEKISTON RESPUBLIKASI
ОЛИY VA O'RTA MAXSUS ТА'ЛИМ VAZIRLIGI

CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

SH.I.BOTIROVA, M.S.ACHILOVA

МАКТАБГАЧЧА ТА'ЛИМДА ТАСВИРИЙ FAOLIYAT

O'quv qo'llanma

«BOOK TRADE 2022»
TOSHKENT – 2022

UO.K: 91:31(075.8)
KBK: 65.04ya73

Sh.I.Botirova, M.S.Achilova
Maktabgacha ta'limda tasviriy faoliyat. O'quv qo'llanma.
— Toshkent. 2022. — 112 b.

Mazkur o'quv qo'llanma "Maktabgacha ta'limda tasviriy faoliyat" fani o'quv dasturi doirasida yaratilgan bo'lib, berilayotgan mavzular maktabgacha ta'lim tashkilotlari uchun tarbiyachilarni tayyorlash, bakalavriat ta'lim yo'nalishi o'quv rejasida shakllantirilgan, talabalarda maktabgacha ta'lim tashkilotida tarbiyalanuvchilarni tasviriy faoliyatini tashkil etishga oid kasb mahoratini, o'quv-uslubiy faoliyatini yuksaltirish bilan bog'liq kompetentsiyalarini rivojlantiradi. Maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilarining kasbga tayyorlash yo'nalishining o'ziga xos xususiyatlari hamda dolzarb masalalaridan kelib chiqqan holda, dasturda talabalarining tasviriy faoliyat doirasidagi bilim, ko'nikma, malaka hamda kompetentsiyalariga qo'yiladigan talablar takomillashtiriladi.

"Maktabgacha ta'limda tasviriy faoliyat" nomli o'quv qo'llanma tasviriy faoliyatga o'rgatishning turlari, metod va usullarini bilish va qo'llash, maktabgacha yoshdagi bolalarni tasviriy qobiliyati va ijodkorligini rivojlantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarda tasviriy faoliyatni shakllantirishning zamonaviy texnologiyalaridan foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat.

Ushbu o'quv qo'llanma nazariy mashg'ulotlarda Maktabgacha ta'limda tasviriy faoliyatni tashkil etish mazmuniga oid ma'lumotlar beriladi.

Taqrizchilar:

S. Matchonov — ChDPU, pedagogika fanlari doktori, professor

Q. Qodirov — Ajmiyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti professori, pedagogika fanlari doktori (DSc)

ISBN 978-9943-8821-3-3

**MAKTABGACHA TA'LIMDA TASVIRIY FAOLIYAT
FANINING PREDMETI, MAQSADI, VAZIFALARI VA
HOSIQA FANLAR BILAN BOG'LIQLIGI**

**MAVZU: MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI
HAR TOMONLAMA RIVOJLANTIRISHDA TASVIRIY
FAOLIYATNING AHAMIYATI.**

REJA:

1. Tasviriy faoliyat turlari
2. Bolalarni har tomonlana rivojlantirishda tasviriy faoliyatning ahamiyati
3. Tasviriy faoliyat turlarining bog'liqligi

Tayanch so'zlar: qog'oz, bo'r, bo'yoglar, tahlil, sintez, taqqoslash imkonlanish, ularning o'ziga xos sifatlari, shakli, rangi bilan, katta-kichikligi bilan tanishadilar, ularning farqini, o'xshashligini aniqlaydilar, bu esa bolalarni sensor tarbiyalashga, ko'rgazmali, obrazli fikr yuritish, qiziquvchanlik, fikrlash, xayol, estetik his-tuyg'u, badiiy did, Shu bilan birga, aqliy sifatlari, mehnat qilish xohishi va ko'nikmasi, boshlangan ishlari oqibatiga yetkazish.

Haqiqatda, loydan buyumlar yasash va applikasiya — bu tasviriy faoliyat turlari bo'lib, ularning asosiy vazifasi tevarak-atrofni obrazli aks ettirish hisoblanadi. Masalan, yozuvchining she'ri va rassomning asari tasviriy faoliyat maktab yoshidagi bolalarni har tomonlana tarbiyalashda katta ahamiyatga egadir. Tasviriy faoliyat bolalarni ongli tomonidan tarbiyalashda katta ahamiyat kasb etadi. Birona predmetni e'tibor qilib olish uchun albatta u bilan oldindan tanishish yoki kuzatib o'tirish kerak bo'ladi. Bu jarayonda ko'rish, sezish, qo'l harakatlari ta'lim uchun muhimdir. Bolalar predmet va hodisalarni kuzatish va ko'rib o'tirish jarayonida predmetni katta-kichik guruhlarga bo'lib, o'ziga xos shakl o'zgartirib, rangini turli-tumanligi bilan tasvirlaydilar. Shuningdek, tasviriy faoliyat jarayonida bolalar turli xil material (qog'oz, bo'r, bo'yoglar) bilan ularning o'ziga xos xususiyatlarini, ular bilan ta'lim uchun tanishadilar, bu esa bolalarning aqlan o'ziga xos sifatlari bilan bog'liqdir. Tasviriy faoliyat jarayonida bolalarda fikr

yuritish operatsiyalari (tahlil, sintez, taqqoslash umumlashirish)ning rivojlanishiga imkon beradi, bu, o'z navbatida, bolalarning oqilona o'zishiga olib keladi. Bu jarayonda bolalarning nutqi rivojlanadi. Sensor tarbiyani amalga oshirishda tasviriy faoliyatning ahamiyati katta. Chunki bolalar predmetlar bilan uzviy bog'lanadilar, ularning o'ziga xos sifatari, shakli, rangi bilan, katta-kichikligi bilan tanishadilar. ularning farqini, o'xshashligini aniqlaydilar, bu esa bolalarni sensor tarbiyalashga, ko'rgazmali, obrazli fikr yuritishga imkon beradi. Tasviriy faoliyat bolalarni axloqiy jihatdan tarbiyalaydi. Chunki bolalar o'z ishlarida bizning hayotimizda, jamiyada bo'layotgan voqea-hodisalarni aks ettiradilar, ular dan mamnun bo'ladilar, hayajonlanadilar.

Tasviriy faoliyat jarayonida bolalarda irodaning sifat-lari - boshlagan ishni oxiriga yetkazish, oldiga maqsad qo'yib, o'shani bajarishga tomon intilish, qiyinchiliklarni yengish, o'roqlariga yordamlashish kabi xususiyatlar tarbiyalanadi. Jamoa ishini yaratish jarayonida bolalarga bir-biriga yordam, kelishib ish-

lash kabi sifatlar tarbiyalanadi. Bolalarda, ishini baholash jarayonida, bolalarni o'roqlarining ishga nisbatan real munosabatta bo'lish, to'g'ri baholash, o'z ishidan va o'roqlarining ishidan xursand bo'lish kabi axloqiy sifatlar tarbiyalanadi. Tasviriy faoliyat bu bolalarni o'z oldiga qo'ygan maqsadlarini bajarishda tinmay mehnat qilishga undovchi faoliyat hisoblanadi. Bolalarda mehnat ko'nikmalarini o'stirish, tarbiyalash kerak. faqat navbatchilik orqali ba'zi bolalarda emas, balki, har bir bolada. Tasviriy faoliyat bolalarga estetik tarbiya berishning asosiy vositasi hisoblanadi. Har bir predmetning katta-kichikligini, rangini, shaklini, fazoda joylashishini ajratish, bu estetik sezgining bo'laklari hisoblanadi. Bolalarda estetik sezgining rivojlanishi — bu rangi, ritmi, proporsiyani chuqurroq sezish bilan bog'liqdir. Bolalar rangni, shaklni, uning xilma-xilligini sezsa yoki his etsa, u Shunchalik ranglar aralashmasining xilma-xilligidan zavq oladi, bahramand bo'ladi. Bolalarda estetik sezgining rivojlanishi, ularda predmetga va uning ba'zi sifatlariga nisbatan estetik baho berishga o'rganadilar. Ularda tasviriy san'at

muhabirni ta'sminlashga, ularga nisbatan his-tuyg'uni, munosabati tarbiyalaydi. Tasviriy faoliyat bolalarda badiiy-ijodiy o'stirishda muhim rol egallaydi. Bolaning badiiy ijodiy o'sishi bu obrazli fikr yuritish, estetik idrok etishni va obraz yaratishda zarur bo'lgan malaka, ko'nikmalarini egallash hisoblanadi. Masalan, tabiatga yoki istirohat bog'iga sayr kuz faulida sayohat uyushtirish. Tarbiyachi bolalarni predmet yoki tovarak-atrofdi kuzatishda paydo bo'luvchi estetik his-tuyg'u orqali, tevarak-atrofga, kishilar mehnatiga to'g'ri baho berish, vatanga nisbatan muhabbat kabi sifatlarini tarbiyalash mumkin. Bolalarni o'z ishini yana ham obroqli va yaxshi bajarish, boshqalarga yoqadigan, ularni ko'rgan-da qaynandigan qilib yaratish bu badiiy, axloqiy tarbiyalashning asosiy vazifasi hisoblanadi.

Maktabga bolalarni tayyorlashda tasviriy faoliyat katta ahamiyat kasb etadi. Rasm, loy, qurish materiallari bo'yicha bilim, malakalarini egallash maktabda tasviriy faoliyat darslari va mehnat darslarini muvaffaqiyatli egallashlariga asos bo'ladi. Ularni o'quv faoliyatiga tayyorlaydi: pedagogni tinglashga, uning ko'rsatmalarini bajarishga o'rganadi. Oldiga qo'yilgan vazifani hal etishda, uning asosiy va muhim hal etish yo'llarini izlab topish bu o'quv faoliyatining asosiy sabbobchilaridan biridir. Tasviriy faoliyat jarayonida o'z ishini nazorat qilib borish, maktabda vazifalarni bajarishda ham rol o'ynaydi. Shuningdek, bola tasviriy faoliyat jarayonida psixologik jihatdan ham tayyorlanib boradi. Maktabda qiziqishga xohish, yangiliklarni bilishga intilish, maqsad sari intilish, tartibli holda Shug'ullanish va Shu kabilar. Shunday qilib, tasviriy faoliyat jarayonida olgan malakalar bolalarni maktab hayotiga tezda kirishib ketishiga asos bo'ladi.

Tasviriy faoliyatning boshqa faoliyatlar bilan o'zaro bog'liqligi Tasviriy faoliyat — bolalar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiyaviy faoliyatning qismini sifatida. Maktabgacha ta'lim muassasasida tasviriy faoliyat bolalar bilan olib boriladigan butun ta'lim-tarbiyaviy ishning bir qismini hisoblanadi. Shu sababli u xilma-xil faoliyat va mashg'ulotlar turidagi bilan bog'liq bo'lishi muhimdir. Bunga bola tasviriy faoliyatining amakterining o'zi imkoniyat yaratadi. Rasm, loy, qirg'ib yopishtirish tahlilida bolalar o'zlarining tevarak-atrofidagi narsa hodisalar, badiiy asarlar, qo'shiqlardan olgan taassurotni aks ettiradilar. Rasm, loy, qirg'ib yopishtirish va qurish — yasash ishlarining boshqa mashg'ulotlari va faoliyat turidagi bilan bog'liqligi bolalar bilan olib boriladigan ta'lim-

tarbiyaviy ishning samarasini, bolalarning turli mashg'ulotlarga qiziqishni oshiradi.

Maktabgacha ta'lim muassasasidagi tarbiyaviy ish bolalarning har tomonlama rivojlanishi, ularda turli qobiliyatlarining shakllanishi uchun xizmat qiladi. Barcha faoliyat turlarining bog'liqligi bolalarda kuzatuvchanlik, qiziquvchanlik, fikrlash, xayol, estetik his-tuyg'u, badiiy did. Shu bilan birga, axloqiy sifatlar, mehnat qilish xohishi va ko'nikmasi, boshlangan ishni oxiriga yetkazish, qiyinchiliklarni yengish hissining rivojlanishiga imkoniyat yaratadi. Bolalar bilan tasviriy san'at mashg'ulotlarida o'tkaziladigan suhbat ularda rasm chizishga, loydan buyum yasashga qiziqishlarini uyg'otishi zarur.

O'tayotgan jarayon bilan bog'liq bo'lmagan yuzaki talablar bolalarning ijodiy emotsiyalarini so'ndiradi. Tasviriy faoliyat mashg'ulotlari jonli, emotsional, ertakli surprizli elementlar bilan o'tilishi lozim. Ta'lim jarayonini bolalar sezmaydigan, yengil qilib o'tkazish maqsadga muvofiqdir. Tasviriy faoliyatning boshqa faoliyatlardan — o'yin, badiiy o'qish va hikoya qilish, musiqqa va hokazo bilan bog'liqligini sistemali olib borish kerak. Dastavval rasm, loy qirqib yopishtirish mashg'ulotlarining o'zaro bog'liqligini ta'minlash zarur. Bu bolalarning estetik tarbiyasiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Bolalarning tasviriy faoliyatlarini rivojlantirish vazifalari Tasviriy faoliyat mashg'ulotlari boshqa ta'lim-tarbiyaviy ish bo'limlarining vazifalari bilan chambarchas bog'liq. Mashg'ulot o'tishda tarbiyachi bolalarning boshqa faoliyatlarida olgan bilimlariga ham tayanadi. Bolalar tasvirlamoqchi bo'lgan predmet haqida tasavvurga ega bo'lsalar, rasm, loy, applikatsiya ishlarida samarali natijalarga erishish mumkin.

Tasviriy faoliyat turlari bolalar o'yini bilan ham bog'liq bo'ladi. O'yin bola hayotida katta o'ringa egallaydi. Maktabgacha ta'lim muassasasidagi turli xil - mazmunli-rolli, dramalashtirish, didaktik va harakatlil o'yinlar o'tkaziladi.

Har qanday o'yin bolaga zavq bag'ishlaydi. Shunday ekan, tasviriy faoliyat ham o'yin bilan bog'lab borilsa, u bolalarga qiziqarli va yuqumli

6

bo'lish va emotsional holatni uyg'otadi, bu esa bolalar ishlarining sifatiga yaxshi ta'sir etadi. Mashg'ulotlarda o'yinli holatlarni tashkiliy etish yaxshi natijalar beradi. Bolalar bunday mashg'ulotlarda erkin harakat qiladilar. O'yin oson barcha guruhlarda qo'llaniladi. Bu usul yordamida yengil, qiziqqin muhit yaratadi. Bolalarning mashg'ulotga qiziqishi ortadi, tasviriy faoliyatda ko'nikma va malakalarga ega bo'ladi. O'yin shalida o'ralgan mashg'ulot bolalar e'tiborini qamrab oladi, ularning estetik, asloqiy jihatdan tarbiyalanishlariga yaxshi ta'sir ko'rsatadi.

Rasm, loy, qirqib yopishtirish o'yinchoq orqali o'yin bilan bog'langan bo'lishi. O'yinchoqni chizish, yasash, qirqib-yopishtirish barcha yosh guruh bolalarida zavq uyg'otadi, o'yinchoqlarni tasvirlash bo'yicha mashg'ulotlar yil davomida bir necha bor o'tkazilishi mumkin.

Lekin ularning shakli turlicha bo'lishi zarur. Bolaning hayotida mazmunli-rolli o'yinlar muhim o'rin egallaydi. Shuning uchun tasviriy faoliyatning o'yin bilan bog'lanishi bolalar tarbiyasida katta ahamiyatga ega. Mazmunli-rolli o'yinlarni mashg'ulot mazmuniga kiritish bolaning tasvirlash faoliyatiga qiziqishini, bajarayotgan ishining sifatini yaxshilaydi.

O'yinning bo'lishi: o'yin obrazlarining tasviri, quruq rasm chizish, loydan yasash, qirqib yopishtirish ishlaridan ko'ra, bolalar uchun qiziqarli. Bolaning kechinmalariga o'yin bo'yocq beradi. Bola o'z o'yinli rasmlarining to'la va yorqin ifodalinishiga intiladi. Tarbiyachi esa bolaga bunda yordam berishi kerak. Rasm, loy, qirqib yopishtirish bilan dramalashtirish, o'yinlarni uyg'unlashtirib olib borish, bolalarni har tomonlama rivojlantirishdek vazifani amalga oshirishga katta imkoniyat yaratadi. Dramalashtirish o'yinlari uchun ko'pgina narsalarni bolalarning o'zlariga yasashlari mumkin: dekoratsiya yoki uning qismlari kostum detallari, maskalar. Tarbiyachining rasm, qirqib-yopishtirish mashg'ulotida bolalarga o'ynagan o'yinlarining tasviriy to'plashiga imkon berish, ularda tasviriy faoliyatga jonli qiziqishini uyg'otadi. Tasviriy faoliyatning dramalashtirish o'yini bilan birlashtirib olib borish o'ra guruhdan boshlanadi. Rasm, loy, qirqib yopishtirish mashg'ulotlarida bolalarga qahramonlar obrazlarini ifodalab berish vazifasi topshiriladi. O'ynagan harakatlil o'yinlarining tasviriy taklifi bolalarda zavq uyg'otadi. Bu o'yinlarning mazmunini faqatgina rammda emas, balki qirqib yopishtirish bilan ham oson tasvirlash mumkin. Didaktik o'yinlar jarayonida bolalar predmetning belgilarini,

7